

Постановка проблеми. Кардинальні зміни, що відбуваються у нашому суспільстві протягом двох останніх десятиліть, зумовили появу великої кількості нових вітчизняних педагогічних технологій. Багато з них базується на новому прочитанні досягнень минулого. З-посеред таких відроджених навчально-виховних концепцій педагогіка успіху переживає зараз найбільше піднесення [1, с.5]. У розробці принципових положень цієї педагогіки значну роль відіграли праці видатного французького педагога Селестена Френе. Ще на початку минулого століття він відчув і зумів точно сформулювати ті вимоги, які демократичне суспільство має висувувати перед школою. Його думки дивували і дивують зараз своєю актуальністю. За даними Світової електронної бібліотеки, майже 20 тисяч учителів є послідовниками С. Френе, 100 громадських шкіл працюють за його методикою, ще більша кількість використовують його методи навчання і виховання частково [3, с.121]. Тому не дивно, що педагогічна спадщина С. Френе стала предметом досліджень багатьох зарубіжних і вітчизняних вчених. Серед них Н. Джакобіні, Дж. Жерарден, А. Левін, Г. Семенович, П. Кланше і Дж. Тестаньєр, Л. Легран, Дж. Шлеммінгер, Л. Брульєр, В. Лі, Дж. Лемері, Л. Морі, Д. Сейєрз, С. Роше, Б. Вульфсон, П. Браїловська, О. Сухомлинська, І. Суржикова, Т. Зеліб та ін.

Аналіз останніх досліджень. Але, не зважаючи на міжнародну популярність творчих робіт С. Френе, зазначають вітчизняні науковці, „рано говорити про широке застосування його ідей і методів у сучасній українській школі” [3, с.123]. Можна також стверджувати, що чекає своїх дослідників і питання взаємозв'язків оригінальних ідей Френе з українською педагогікою. Це тим більше цікаво, що хоча його ім'я з'явилося в українській педагогічній пресі ще у 1920-і роки, а сам педагог-новатор у 1925 році у складі делегації навіть побував у Радянському Союзі, зокрема в Україні, майже сімдесят років С. Френе та його творча спадщина були невідомі широкому педагогічному загалу нашої країни.

На сьогодні перед українськими науковцями постає завдання з'ясувати місце педагогічної спадщини С. Френе у формуванні не тільки західноєвропейської, а й загальноєвропейської педагогічної традиції, яка враховує здобутки й українських педагогів-новаторів.

Отже, **метою статті** є актуалізація концептуальних положень педагогіки успіху С. Френе і специфіка її розвитку у теорії і практиці вітчизняних педагогів 1990-х років.

Виклад основного матеріалу. Праці Селестена Френе вчені по праву відносять до концептуальних основ „нового виховання”. Ця педагогічна течія виникла наприкінці XIX століття і мала широку географію розповсюдження. Прибічниками „нового виховання” називають фундатора Вальдорфської школи Р. Штейнера (Німеччина), О. Декролі (Бельгія), М. Монтессорі (Італія), А. Фер'єра (Швейцарія), А. Нейлла (Англія). Найбільш яскравими представниками „нового виховання” у царській Росії були П. Блонський, К. Ушинський і Л. Толстой. Не зважаючи на велике розмаїття ідейно-теоретичних положень, які висувалися цими неординарними педагогами, усіх прибічників „нового виховання” об'єднував психологічний підхід до проблеми розвитку і навчання дитини. Вони критикували „педагогічний традиціоналізм” і вважали найголовнішим чинником ефективного виховання демократичні, рівноправні відносини з дітьми. Роль вчителя у таких стосунках спрямована на те, щоб допомогти дитині розкрити її власні сили для саморозвитку.

Свої педагогічні принципи С. Френе обґрунтував у працях „Нова французька школа”, „Природний метод навчання мови”, „Педагогічні інваріанти” [9] тощо. У цих дослідженнях автор виходить із наступних педоцентричних ідей „нового виховання”: основною метою виховання є максимальний розвиток особистості дитини; навчання орієнтується на індивідуальний життєвий досвід дитини і відбувається в атмосфері емоційного задоволення, щастя і успіху. Втїлити ці ідеї у життя педагогу допомогли особливі прийоми і методи, які назвали „технікою Френе”. Так, наприклад, С. Френе стверджував, що традиційний пояснювально-ілюстративний метод стає неефективним у навчанні, адже це індивідуальний процес, який здійснюється через спілкування, самовираження, спроби і помилки. Зробити навчання результативним і приємним для дітей допомагає „метод експериментального нащупування”, при якому, підкреслював С. Френе, дитина має право на помилку, а вчитель не ставить за це погану оцінку. Експериментування і колективні форми праці створюють сприятливі умови для співробітництва і демократії в класі, де учні і вчителі виступають як товариші, учасники одного процесу. Педагогіка С. Френе зорієнтована на життєві ситуації, мета яких – вирішення певних проблем, пов'язаних із життям дитини, класу, громади. У такій ситуації діти вмотивовані і зацікавлені в опануванні нових знань, вмінь і навичок, які їм не нав'язуються.

Реалізація принципів педагогіки успіху стала можливою завдяки використанню у школі С. Френе нових матеріальних засобів навчання і виховання: 1) вільних текстів; 2) шкільної типографії; 3) картотеки; 4) документальної бібліотеки; 5) шкільної газети; 6) міжшкільного листування; 7) нової організації шкільного життя і класного простору.

На думку С. Френе, застосування нових прийомів і методів навчання змінює підхід до навчального матеріалу, саму систему викладання і відносини у класі. Діти можуть здобувати знання різними способами, а не тільки у тій формі, яку нав'язує їм учитель. Таким чином, кожна дитина здобуває знання і розвивається своїм власним темпом, що залежить від природних здібностей дітей, особливостей їх характеру тощо.

Одним із найважливіших елементів „техніки Френе” є „вільний текст”. Організація роботи з „вільними текстами” пов'язана із засвоєнням писемної форми мовлення. Традиційно навчання письму базується на навчанні читання. У С. Френе навчання читання навпаки базується на творчій писемній діяльності. Це невеличкі твори, в яких діти розповідають про те, що їх хвилює, описують свої враження. Найкращий текст відбирається, обговорюється всім класом, коригується, він стає „текстом дня”, а потім друкується, причому все це роблять самі діти.

Ці „вільні тексти” були не тільки засобом навчання рідної мови. Вони відігравали неабияку роль і у вихованні дітей, адже С. Френе надавав великого значення проблемам морального виховання. Словесний метод морального виховання С. Френе вважав неефективним, тому що моральну особистість може виховати тільки життя, тобто конкретний досвід дитини. Педагог писав: „Якщо дитині без кінця повторювати прописні істини і промовляти тріскучі фрази, то слова і поняття втрачатимуть для неї своє істинне значення, вона не навчиться думати самостійно, а її внутрішній світ виявиться суттєво

збіднілим” [9, с.151]. Така філософія виховання потребує від вчителя відвертого прийняття принципу „прихованої педагогічної позиції”, яка, за формулюванням П. Підкасистого, полягає у наступному: “дитина має жити, а не виховуватись, дитина має проживати щастя життя, а не готуватися до щастя життя; щоб бути щасливою, дитина не повинна відчувати педагогічного керівництва” [6, с.77]. Тому творча робота дітей над „вільними текстами” стала стрижнем усього навчально-виховного процесу у школі С. Френе, і саме вона, на наш погляд, сприяла втіленню у життя педагогіки успіху. Наріжний камінь філософії педагогіки С. Френе – високий рівень педагогічного спілкування з дітьми. У межах такого спілкування слово вихователя – це не моралізаторство, а слово з надзавданням, сутність якого не тільки в тому, що воно несе емпатійне ставлення дорослого до дитини, а й збуджує її на активний діалог з самою собою, провокує її рефлексію. Ефективність діалогу між учителем і учнем залежить саме від того, наскільки вміє вихователь користуватися силою слова, яке „моделює особистісне самовдосконалення” [7, с.87]. Йдеться, звичайно, не про красномовство, а про вміння педагога відчувати і себе вихованцем. Представник російського „нового виховання” Л. Толстой писав з цього приводу: «...воспитание представляется сложным и трудным делом только до тех пор, пока мы хотим, не воспитывая себя, воспитывать своих детей или кого бы то ни было. Если же поймем, что воспитать других мы можем только через себя, воспитывая себя, то упраздняется вопрос о воспитании и остается один вопрос жизни: как надо самому жить» [8, с.346].

Педагогічні підходи Л. Толстого збігаються з поглядами С. Френе на виховний аспект дитячої словесної творчості. Розкута бесіда великого письменника з селянськими дітьми, різноманітні усні творчі завдання, які виникали спонтанно і тому були органічно пов’язані з конкретними інтересами конкретних дітей (принцип „саме тут – саме так”), передумовили неперевершений рівень педагогічного спілкування, результатом якого стали дитячі твори, де свіжість і виразність мовних засобів, щирість почуттів переконали Л. Толстого у тому, що діти є найкращими письменниками, і дорослим треба читатися їх вмінню дивуватися і по-новому бачити світ. Ці висновки Льва Толстого, як і ідеї Селестена Френе щодо „вільних текстів”, свідчать про їхній великий виховний потенціал, який вбачали видатні педагоги-новатори у розвитку дитячої літературної творчості.

Такий погляд на словесну творчість дітей знайшов свого послідовника в особі талановитого українського педагога радянської доби Василя Олександровича Сухомлинського. Оскільки педагогічні погляди В. Сухомлинського, як пишуть М. Сметанський і В. Галузьяк, більшою мірою співзвучні ідеям екзистенційно-гуманістичної психології, особливої уваги він надавав “парній” педагогіці (педагогіці “духовного співробітництва”), особистому прикладу вихователя, індивідуальним бесідам, задушевним розмовам і розповідям [2, с.124]. Звідси надзвичайного значення набувало у В. Сухомлинського слово вихователя.

В. Сухомлинський писав, що слово – “найтонший інструмент людського виховання” [4, с.507]. Виховання чутливості до слова та його відтінків – одна з передумов гармонійного розвитку особистості. Від культури слова до емоційної культури, від емоційної культури до культури моральних почуттів і моральних відносин – такий шлях до гармонії знань і моральності. Аналізуючи поетичну творчість учнів, їх працю над скарбницями рідної мови, В. Сухомлинський підкреслював: „...слово відбивало велику внутрішню роботу підлітка, спрямовану на самовиховання почуттів” [4, с.508].

Підходи В.О.Сухомлинського до дитячої словесної творчості багато в чому збігаються з настановами Селестена Френе, практична педагогічна діяльність якого також не підпорядковувалась зовнішнім приписам та існуючим методикам, але була надзвичайно плідною. Саме їх спадщина являє собою такий шлях розвитку дитячої словесної творчості, який торувався не поступовими здобутками лінгводидактики, а самим життям.

Тому ідея і техніка „вільних текстів” стала найбільш цікавою у спадщині С. Френе і для сучасних педагогів-словесників, які опікуються створенням сприятливих умов для формування морально-духовного „Я” дитини, зокрема засобами її словесної творчості. Тим більше, що у 1990-ті роки відбувся якісний стрибок у підходах вітчизняних педагогів до проблеми дитячої словесної творчості. Він був обумовлений двома динамічними процесами, протилежна сутність яких діалектично з’єднувалась саме у цій площині, – здобутками радянської психології (психологія творчості, здібностей та ін.), психолінгвістики (теорія мовленнєвої діяльності О.О.Леонтьєва та ін.) і педагогіки (розвивальне навчання і педагогіка творчості), а також зруйнуванням диктату тоталітарного мислення та відродженням гуманістичних цінностей у суспільстві. Паралельно з появою імені С. Френе у педагогічній лексиці науковців, у ці роки виникла велика кількість дошкільних недержавних закладів, зокрема, шкіл раннього естетичного розвитку, де талановиті педагоги могли реалізовувати нові розвивальні методики, побудовані на принципах творчої співпраці з дітьми. Педагогічна практика у цій галузі на той час була дуже активною, але осмислення її ролі у розвитку вітчизняної педагогіки успіху ще чекає своїх дослідників. Таким чином, зважаючи на викладене вище, доходимо наступних **висновків**:

1. Теоретична і практична діяльність французького педагога-новатора Селестена Френе є важливим творчим здобутком педагогіки ХХ століття. Він побудував свою школу на основі демократичних засад, тому його ідеї і технології стали значним доробком у формуванні європейської традиції вільного виховання.
2. У контексті того, що одним із вагомих елементів загальноєвропейського педагогічного простору є українська педагогіка, на порядок денний виноситься проблема вивчення творчої спадщини Селестена Френе і систематизація теоретико-практичної діяльності вітчизняних педагогів, які працювали і працюють у руслі його ідей.

Резюме

У статті розглядаються основні ідеї педагогічної спадщини С.Френе і їх взаємозв’язок з теоретичною і практичною діяльністю вітчизняних педагогів.

Ключові слова: педагогіка успіху, словесна творчість, гуманізм, активний діалог учителя й учня.

Резюме

В статье рассматриваются основные идеи педагогического наследия С.Френе и их взаимосвязь с теоретической и практической деятельностью отечественных педагогов.

Ключевые слова: педагогика успеха, словесное творчество, гуманизм, активный диалог учителя и ученика.

Summary

The article is dedicated to the historical analysis of Celesten Freinet’s main pedagogical ideas and their interrelations with theoretical and practical activity of Ukrainian educationists.

Keywords: pedagogy of success, linguistic creativity, humanism, active dialog between a teacher and a child.

Література

1. Бех І.Д. Педагогіка успіху: виховні втрати та їх подолання // Педагогіка і психологія. – 2004. – №4. – С. 5-15.
2. Сметанський М.І., Галузяк В.М. Діалог з опонентами // Педагогіка і психологія. – 2000. – №1. – С.123-125.
3. Суржикова І.А. Педагогіка Селестена Френе з погляду сучасності // Педагогіка і психологія. – 2005. – №1. – С.121-129.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти т. - Т. 3. – К.: Рад. школа, 1977. – 670 с.
6. Педагогіка. Учеб. пособие для студентов пед. вузов и пед. колледжей / Под ред. П.И.Пидкасистого. – М.: Рос. пед. агентство, 1996. – 603 с.
7. Потєбня А.А. Мысль и язык. – К.: СИНТО, 1993. – 192 с.
8. Толстой Л.Н. Письмо к Ф.А.Желтову // Собрание сочинений в 22-х т. - Т.19. – М., 1984. – С.346-347.
9. Френе С. Избранные педагогические сочинения/ Под ред. Б.Л.Вульфсона. – М.: Прогресс, 1990. – 304 с.

Подано до редакції 25.06.2006